

**Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут
Кафедра менеджменту та адміністрування**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Державно-правове регулювання діяльності засобів масової інформації в
Україні»

(за матеріалами ДЕПАРТАМЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА
КОМУНІКАЦІЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ Вінницької обласної державної
адміністрації)

Здобувача вищої освіти
II курсу, групи ПУА-21з(м),
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньої програми «Публічне
управління та адміністрування»
заочної форми навчання

Тетяни
Добровольської

Науковий керівник
к.н.держ.упр., доцент

Ірина
Ніколіна

Гарант освітньої програми
к.н.держ.упр., доцент

Ірина
Ніколіна

Вінниця 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	8
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПАРТАМЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОМУНІКАЦІЇ З ГРОДСЬКІСТЮ ВІННИЦЬКОЇ ОВА	26
2.1 Організаційно-правова характеристика та аналіз результатів діяльності Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОВА	26
2.2 Особливості функціонування Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОВА в умовах воєнного стану	31
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	35
3.1 Аналіз закордонного досвіду державної підтримки ЗМІ	35
3.2 Шляхи вдосконалення державного регулювання діяльності ЗМІ під час війни	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається низкою взаємопов'язаних факторів. Вільний обмін інформацією є одним з найважливіших чинників розвитку демократичного суспільства. Забезпечення громадян, державних і громадських структур необхідними відомостями про навколишній світ і події, що відбуваються в ньому, здійснюється шляхом постійного вдосконалення систем, технологій і засобів поширення інформації. Визначальне значення в цьому процесі належить саме засобам масової інформації, які збирають і поширюють інформацію через інформаційні агентства, періодичні друковані видання, радіо, телебачення і т.д.

Засоби масової інформації, будучи, фактично, «четвертою владою», відіграють в суспільно-політичному житті важливу роль. Вони реалізуються в ряді соціально-політичних функцій: репродуктивній (що відображає), продуктивній (творчій), і, на мій погляд, найважливішій – інформаційній, яка полягає в отриманні та поширенні відомостей про найбільш важливі для суспільства і органів влади події.

Актуальність теми підтверджує і те, що інформаційна діяльність ЗМІ дозволяє людям об'єктивно судити про політичні події і процеси лише в тому випадку, коли вона доповнюється їх освітньою функцією. Ця функція проявляється в повідомленні громадянам знань, що дозволяють реально оцінювати і упорядковувати відомості, отримані із ЗМІ та інших джерел, правильно орієнтуватися в складному і суперечливому потоці інформації.

У демократичному суспільстві найважливіша політична і соціальна задача ЗМІ – суцільне впровадження заснованих на повазі закону і прав людини цінностей, навчання громадян мирно вирішувати конфлікти, не ставлячи під сумнів суспільний консенсус щодо основних питань державного устрою.

Засоби масової інформації значною мірою впливають на формування громадської думки і в деякій мірі несуть відповідальність за те, що відбувається

в суспільстві, а тому повинні керуватися, перш за все, інтересами суспільства і держави.

У діяльності ЗМІ, починаючи з минулого століття, відбулися значні зміни. Стрімкий розвиток інноваційних технологій зумовив збільшення інформаційних каналів: люди черпають інформацію з усіх джерел, «світова павутина» включає в себе і ЗМІ, тому набирають популярність електронні видання.

Обговорення діяльності засобів масової інформації є популярним як серед наукового співтовариства, так і широкого кола громадськості.

Актуальність розгляду питання про державне регулювання ЗМІ підтверджують і сучасні соціально-політичні реалії, зокрема воєнний стан, який введений в Україні з 24 лютого 2022 року. Реалії жорстокої війни росії проти України, як ніколи показують, яку важливу місію мають засоби масової інформації у суспільстві. Адже своєчасне, достовірне та незаангажоване інформування громадян та світу про перебіг війни, відіграє важливу роль у супротиві ворогові. Право громадян отримувати своєчасну та достовірну інформацію визнане не лише низкою міжнародних актів, а й законодавством України. Проте у період особливого правового режиму (воєнний стан) можуть встановлюватись певні обмеження цього права. Важливо розуміти, де проходить межа між правом на інформацію та національною безпекою.

У зв'язку з вищевикладеним, державне регулювання діяльності засобів масової інформації на сучасному етапі (під час війни) набуває особливого значення. Разом з тим, особливо важливим залишається питання про допустимий ступінь (і взагалі про допустимість) втручання держави в діяльність українських засобів масової інформації.

Гіпотеза дослідження. Очікується, що аналіз суті державно-правового регулювання діяльності ЗМІ, на прикладі роботи Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОВА дозволить виявити недоліки у взаємодії органів влади з мас-медіа з метою їх усунення на основі передових практик державної підтримки засобів масової інформації в зарубіжних країнах.

У зв'язку з вищесказаним, *мета* написання кваліфікаційної роботи на вказану тему полягає у вивченні та аналізі сутності державно-правового регулювання діяльності засобів масової інформації.

Поставлена мета досягається вирішення наступних *завдань*:

- надати визначення ЗМІ, визначити їх роль і функції в сучасному суспільстві; дослідити зміни, що відбулися в діяльності ЗМІ в останні роки і розкрити їх причини;
- вивчити досвід державної підтримки засобів масової інформації в зарубіжних країнах;
- дослідити нормативно-правову базу України, яка регулює діяльність сучасних ЗМІ, зокрема в умовах воєнного стану;
- проаналізувати діяльність Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Вінницької ОВА;
- розробити рекомендації, спрямовані на вдосконалення державного регулювання діяльності ЗМІ.

Об'єктом дослідження стала діяльність засобів масової інформації.

Предмет дослідження – державно-правове регулювання засобів масової інформації в Україні.

Теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні роботи з теорії держави і права, теорії управління, теорії журналістики, а також теорії цифрових комунікацій. Серед них наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених: С. Алексєєва, Ю. Батурина, А. Васильєва, Г. Гассер, Н. Кобця, В. Копилова, Ю. Лейбо, Г. Мальцева, Т. Матвєєвої, І. Монахова-Яценко, І. Ніколіної та інших. До теоретичних основ магістерської роботи відносяться також теорії «масового суспільства» - ряд соціологічних, соціально-філософських і філософсько-історичних концепцій, які вивчають як «масову» так і соціальну структуру, в якій людина нівелюється, стаючи безликим елементом соціальної машини, «підігнаною» під її потреби (Г. Лебон і Г. Тард, Х. Ортега-іГассет, К. Маннгейм, Д. Рисмен, Е. Фромм, Р. Міллс). Інтерес для нашого дослідження представляє класична робота американських соціологів Ф. Сиберт, Т. Петерсона і У. Шрамм «Чотири теорії преси (або нормативні теорії

масових комунікацій)» (1956 р), в якій розглядаються відносини між пресою і урядом при різних формах правління і в різні хронологічні періоди.

Питанням формування державної політики щодо ЗМІ як складової державної інформаційної політики України присвячено роботи І. Арістової, О. Гриценка, В. Дрешпака, О. Литвиненка, Є. Мартиненко, Г. Почепцова, О. Сосніна, С. Чукут та інших вітчизняних науковців. Разом з тим недостатньо приділено уваги питанням її впровадження на різних рівнях управління.

В силу полідисциплінарного характеру дослідження його *методологічною основою* є комплекс наукових методів пізнання, як загальнонаукових - системний, діалектичний, логічний, дедуктивний та індуктивний методи пізнання, так і системно-функціональний, формально-юридичний, аналіз статистичної звітності, аналіз документів і т.д.

Інформаційну базу дослідження становлять: Конституція України, закони України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, статистичні дані, матеріали науково-практичних конференцій, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних авторів з предмету дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні та доповненні теоретико-методичних положень щодо аналізу діяльності засобів масової інформації в Україні.

Практична цінність одержаних результатів полягає в розробці пропозицій щодо шляхів вдосконалення регулювання діяльності засобів масової інформації в Україні.

Апробація результатів була здійснена на XI Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих», (м. Вінниця, ВТЕІ КНТЕУ, 2022 р.) та на IX Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології» (м. Вінниця, ВТЕІ КНТЕУ, 6 жовтня 2022 р.).

Окремі результати кваліфікаційної роботи представлені публікаціями:

1. Добровольська Т.В. Теоретико-правові засади діяльності засобів масової інформації та їх значення в сучасному суспільстві. *Вісник студентського*

наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. (м.Вінниця, 21 квітня 2022). Вип. 145. С. 109-120

2. Добровольська Т.В. Особливості державного регулювання діяльності засобів масової інформації в Україні під час воєнного стану. *Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології: зб. матеріалів IX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 06 жовтня 2022 р.* Вінниця, 2022. Ч. II. С.67-77.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел містить 65 найменувань. В роботі наявні 2 таблиці, 7 рисунків та 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Перехід до інформаційного суспільства і розвиток інформаційного простору України нерозривно пов'язаний із подальшою демократизацією політичного і громадського життя, реформуванням соціально-економічної сфери. У контексті державної інформаційної політики це означає визнання презумпції відкритості інформації для громадян і захист їх інформаційних прав. Це також означає орієнтацію головних компонентів інформаційного простору на забезпечення вільної циркуляції інформації, втілення в життя конституційного права на вільний пошук, одержання, вироблення і поширення інформації.

Існує декілька визначень поняття «засоби масової інформації». Так, за законодавчими актами, засоби масової інформації – це установи, створені для відкритого, публічного поширення за допомогою спеціального технічного інструментарію різноманітних відомостей будь-яким особам. Ми будемо розглядати ЗМІ як комплекс організаційних структур та комунікаційних каналів, які виробляють та поширюють інформацію, призначену масовій аудиторії. Відомо, що сам термін “засоби масової інформації” вперше з’явився в офіційних документах після його внесення до преамбули статуту ООН з питань освіти, науки та культури у 1946 р

Оскільки в даний час існує безліч визначень засобів масової інформації, то проведено контент-аналіз з метою їх узагальнення (табл. 1.1).

Резюмуючи результати дослідження, зауважимо що у національному законодавстві немає чіткого визначення поняття засобу масової інформації. Український законодавець під ЗМІ розуміє або пресу та телерадіомовлення, або органи масової інформації, наприклад, телерадіоорганізації, або форму розповсюдження масової інформації [49].

Таблиця 1.1 – Результати контент-аналізу визначення «засоби масової інформації»

Автор(и)	Трактування поняття
Вікіпедія	різновид медіа, орієнтований на одночасне передавання інформації великим групам людей. Охоплюють засоби передавання, зберігання та відтворення інформації, такі як преса, радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звукозаписи та відеозаписи, відеотекст, телетекст, телетекст, рекламні щити та панелі, мультимедійні центри. Всім цим засобам притаманні спільні якості — звернення до масової аудиторії, доступність багатьом людям, корпоративний зміст виробництва і розповсюдження інформації[4].
Юридична енциклопедія	це матеріальні та інші носії інформації, органи та організації (юридичні особи), зареєстровані у встановленому порядку, які забезпечують публічне поширення друкованої та аудіовізуальної інформації[25].
Закон України «Про Інформацію»	засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації[41].
Ковальова Н.Н.	об'єкт права, схожий із іншими об'єктами інтелектуальної власності та сконструйований як юридична фікція», оскільки є кожен окремий випуск газети і кожен майбутній випуск, однак немає єдиного узагальненого об'єкта – газети. При цьому всі випуски пов'язані із індивідуалізуючою ознакою – назвою ЗМІ, що є окремим об'єктом права, натомість «ЗМІ охоплює весь обсяг виняткових прав на весь зміст ЗМІ, що набуває певної форми та є результатом творчої діяльності редакції[49].
Проценко Д. В.	прийом/спосіб або інструмент передачі зазначених відомостей, повідомлень великій кількості людей[49].
Федотов М. А.	результат інтелектуальної діяльності, що має назву в якості засобу індивідуалізації та форму періодичного друкованого видання, радіо-, теле-, відеопрограми, кінохронікальної програми чи іншу форму періодичного розповсюдження масової інформації[49].

Не варто ототожнювати поняття „засоби масової інформації" (ЗМІ з поняттям „засоби масової комунікації" (ЗМК) ,адже значення останнього характеризує більш широкий спектр масових засобів. До нього відносяться кіно,

театр, цирк і т.д., усі видовищні лицедійства, які відрізняються регулярністю звернень до масової аудиторії, а також такі технічні засоби масової комунікації, як телефон, телеграф, телетайп та інші.

Говорячи про сутність засобів масової інформації, необхідно визначити саме поняття «масова інформація». Масова інформація – це призначена для необмеженого кола осіб друкована, аудіо-, аудіовізуальна та інша інформація, що містить відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси [27].

Масова інформація призначена для чисельно великої, зазвичай географічно розосередженої аудиторії і відрізняється швидкістю і регулярністю поширення, практично одночасністю споживання, опосередкованим, до певної міри стерео типізованим характером [5].

До ЗМІ відносять друковані видання, радіомовлення, телебачення, кіно, відео-, звукозаписи, а в останні десятиліття – ще й мережу «Інтернет» (рис.1.1). В мережі «Інтернет» розміщують сотні різних газет, радіо- і телевізійних каналів, які отримали, таким чином, фактично необмежений доступ до глобальної аудиторії [16].

Рисунок 1.1 – Основні види сучасних ЗМІ

Але варто зауважити, що в Україні й досі не закріплена реєстрація інтернет-ЗМІ законодавством, проте деякі інтернет-ЗМІ з метою легалізації своєї діяльності реєструються у Міністерстві юстиції України як газета або інформаційне агентство.

Політика щодо регулювання діяльності засобів масової інформації може і повинна захистити населення від шкідливого впливу матеріалів, пов'язаних з насильством, ризикованою поведінкою, недоброякісною рекламою та інших, що містять деструктивний контент.

Основні риси ЗМІ:

- публічність - тобто необмежене коло користувачів;
- непостійний обсяг аудиторії, що змінюється залежно від виявленого інтересу до тієї або іншої передачі, повідомлення або статті;
- наявність спеціальних технічних приладів, апаратури, видання.

ЗМІ мають розгалужену типологію: їх класифікують за комплексом критеріїв (рис. 1.2).

Необхідно пам'ятати, що головна роль ЗМІ в соціальній державі полягає в наданні позитивної інформації, яка буде в попиті населення, наприклад, для формування ціннісних орієнтацій і мотивацій до підтримки і зміцнення власного здоров'я: необхідно, щоб позитивна медична інформація транслювалася регулярно, а також з урахуванням особливостей аудиторії (інтереси, вік, стать).

Те, наскільки грамотно, професійно, доступно буде запропонована інформація, свідчить про ефективність діяльності засобів масової інформації.

Вільний обмін інформацією – один з найважливіших факторів еволюційного розвитку суспільства. Забезпечення громадян, державних і громадських структур необхідними відомостями про навколишній світ і які відбуваються в ньому події здійснюється шляхом постійного вдосконалення систем, технологій і засобів інформації. Найважливіше значення при цьому має прийняття законодавчих актів, що встановлюють надійні гарантії і забезпечують правове регулювання умов та безпосереднього здійснення даного процесу. Особлива роль належить в ньому масовій інформації, яка збирається і поширюється спеціальними приватними і публічними установами – інформаційними агентствами, періодичними друкованими виданнями, радіо, телебаченням і т.д.

Рисунок.1.2 – Класифікація ЗМІ

Засоби масової інформації є дієвим каналом інформування суспільства про діяльність влади, а також інформування влади про життя суспільства і його реакції на дії влади. Вони не тільки оперативно відображають світові події, але в значній мірі здійснюють аналіз інформації, що надходить. Крім того, засоби масової інформації відіграють істотну, якщо не визначальну, роль у формуванні громадської думки, є потужним засобом впливу на свідомість людей. Їх діяльність проявляється, практично, у всіх значущих сферах життя суспільства: вони виступають як інструмент політичної боротьби, як елемент ринку, як суб'єкт правовідносин, як носій культурних цінностей і результат творчої діяльності.

Таким чином, засоби масової інформації (рис.1.2) мають суттєве значення в забезпеченні законних прав громадян на отримання і поширення інформації,

що, серед інших чинників, сприяє збереженню та розвитку держави, її багатонаціональних культурних традицій.

Сьогодні існує і точка зору, яка визначає, в силу їх динамічного розвитку, деякі соціальні мережі (Facebook, Instagram, Twitter) як ще один, окремий вид ЗМІ (рис.1.1). Головним аргументом такої класифікації є загальновизнане визначення суті засобів масової інформації, в частині призначення останньої для всього суспільства, а не для однієї людини [20].

Загалом ЗМІ виконують велику кількість функцій у різних сферах суспільного життя (рис.1.3). Переліки функцій ЗМІ, пропоновані дослідниками, різняться. Так, професор Я.М. Засурський виділяє наступні функції ЗМІ: інформаційну (доведення до відома аудиторії інформації про факти і події, що мають місце в житті суспільства), аналітичну (осмислення, коментування фактів, подій, тенденцій розвитку тих чи інших суспільних процесів, організація суспільного діалогу), розважальну (що сприяє відпочинку, зняттю напруги) [21].

Особлива увага приділяється значущості формування порядку денного (agenda setting) - фокусування уваги аудиторії на найбільш актуальних проблемах суспільного розвитку, визначення больових точок соціального життя; введення в зону оперативного інформування та аналізу подій і явищ, що мають значення для більшості громадян країни.

Інший, що істотно відрізняється, перелік функцій передбачає Є.П. Прохоров. В якості початкової він виділяє комунікативну функцію, функцію спілкування, налагодження контактів. Він не вважає цю функцію чисто «технічною», але більш допоміжною, що забезпечує реалізацію інших функцій. І хоча в цій якості вона дійсно виступає, обсяг її «повноважень» ширше. Як зауважує Є.П. Прохоров міцний контакт з конкретним ЗМІ у аудиторії встановлюється тоді, коли вони визнають його «своїм», а соціальні інститути відчують авторитет і силу впливу даного ЗМІ, забезпечену підтримкою аудиторії [1].

Друга, найбільш важлива група функцій, на думку Є.П. Прохорова, носить безпосередньо організаторський характер – висунення суджень і оцінок діяльності соціальних інститутів (владних в тому числі) і посадових осіб на

предмет виконання ними своїх обов'язків перед суспільством. Таким чином ЗМІ виконують контрольні та регулятивні функції, надають впливу (безпосередньо або опосередковано, через формування відповідної громадської думки) на діяльність соціальних інститутів і посадових осіб. Через, цього роду, діяльність, в першу чергу, і реалізується особливий владний ресурс ЗМІ - ЗМІ як «четверта влада». Серед найбільш значущих функцій ЗМІ- функція формування масової свідомості (ідеологічна або соціальна), яка включає в себе широкий діапазон впливу – починаючи з повідомлень про факти, події, впливу на громадську думку, до впливу на цінності, ідеали, світогляд аудиторії.

До ідеологічної функції примикає культурно-освітня – формування політичної, економічної культури, етичне і естетичне виховання, а також пропаганда знань з області медицини, фізичної культури, культури дозвілля і т. д.

На периферії системи функцій, сформульованих вченим, знаходяться рекламно-довідкова і рекреативна (рис.1.3).

В.В.Ворошилов, в якості генеральної функції ЗМІ, називає формування і розвиток суспільної свідомості з метою виявлення в людях соціально-психологічних якостей, поглядів і переконань, що відповідають вимогам громадянського суспільства, заснованого на демократизації і ринкових відносинах, і перетворення переконань в практичні результати в області матеріального і духовного життя [56]. Але до числа найбільш важливих, згадуваних практично всіма дослідниками, є наступні функції засобів масової інформації: інформаційна, освітня, мобілізаційна, а також функції соціалізації, артикуляції інтересів і інтеграції соціальних суб'єктів, критики і контролю та ін.

Рисунок 1. 3 – Функції ЗМІ

Інформаційна функція є головною в діяльності ЗМІ та полягає вона в зборі, обробці та розповсюдженні важливих для громадян, організацій і органів державного управління, відомостей про те, що відбуваються події, явища і процеси. Без такого роду повідомлень неможливе жодне суспільство, незалежно від того, на якому історичному етапі свого розвитку воно знаходиться. У традиційних суспільствах цю функцію виконували, головним чином, гінці, кур'єри і посланці. Багато невеликих по території держав і міст використовували

дзвони для оповіщення населення про небезпеку, збори народного віче та інші найважливіші події суспільного життя.

Нині ж ЗМІ буквально «просвічують» всю багатогранну діяльність людей в різних сферах суспільства і сповіщають громадян про будь-які не суттєві та значимі факти. Особливо велика їх роль в інформуванні громадян про діяльність уряду, парламенту, політичних партій, інших політичних інститутів, події міжнародного життя.

Освітня функція ЗМІ проявляється в передачі, трансляції громадянам знань, що відносяться до різних областей науки – від соціально-гуманітарних до природничо-наукових і технічних дисциплін. Звісно, ЗМІ не можуть забезпечити систематичне і глибоке засвоєння знань з тієї чи іншої наукової дисципліни, це завдання спеціальних освітніх установ. Але все ж, значну частину знань в різні періоди свого життя людина в сучасному суспільстві отримує саме через засоби масової інформації. Ніколіна І.І. зазначає, що на сьогоднішній день формується цифрова культура внаслідок розвитку нових цифрових технологій. Технології цифрових комунікацій допомагають отримувати оперативну інформацію з проблем, що опубліковані громадянами; випереджувально реагувати на виклики; аналізувати інформацію про звернення за різноманітними критеріями та параметрами; проводити опитування населення й публікувати інформацію для громадян за допомогою мобільних сервісів [64]. Отож, беззаперечну функцію популяризації та просвітництва відіграють ЗМІ у формування цифрового суспільства.

Функція соціалізації знаходить своє вираження в тому, що ЗМІ об'єктивно сприяють засвоєнню людиною соціальних норм, цінностей і зразків поведінки. Завдяки систематичному і безпосередньому спілкуванню з величезною аудиторією ЗМІ, фактично, стали таким же первинним інститутом соціалізації особистості, якими є сім'я, система освіти, установи культури, релігійні організації. За допомогою ЗМІ рядові громадяни отримують можливість відчувати себе учасниками загальносоціальних і загальносвітових процесів, усвідомлювати свою приналежність до суспільства, держави і світу політики.

Саме натхненні впливом політичних журналістів багато громадян стають активними учасниками соціально-політичних процесів. Функція артикуляції інтересів різних категорій громадян – неодмінна сторона діяльності ЗМІ. Вираження політичних інтересів, як відомо, здійснюють не тільки ЗМІ, а й інші інститути громадянського суспільства, перш за все партії і громадські об'єднання. Але саме масова преса і телебачення часто першими сигналізують суспільству про виникаючі проблеми, про назріваючі соціальні і політичні конфлікти, спонукаючи владні структури аналізувати їх і виробляти відповідні рішення.

Отже, ЗМІ не тільки забезпечують представникам різних суспільних груп можливість публічно висловлювати свою позицію, формулювати і доносити до владних структур свої інтереси, а й знаходити і об'єднувати однодумців, згуртовуючи їх на основі спільності їх цілей і переконань. По суті, сучасні ЗМІ перетворилися в одного з найбільш ефективних посередників у відносинах влади і суспільства.

Засоби масової інформації – один з найважливіших інститутів сучасного суспільства. Їх роль у формуванні, функціонуванні та еволюції суспільної свідомості важко переоцінити.

У зв'язку з цим проблема регулювання діяльності ЗМІ з боку держави, і, власне, визначення меж втручання держави в діяльність засобів масової інформації, є актуальною проблемою, спроби вирішити яку приводять до безлічі «зламаних списів». Між тим, державна підтримка певних засобів масової інформації є поширеною практикою за кордоном і регулюється за допомогою реалізації законодавчих і організаційних рішень.

Засоби масової інформації на практиці реалізують фундаментальні права людини – на інформацію, на свободу політичного вибору, на гласне висловлення своєї позиції. Без преси, радіо, телебачення, інтернет-джерел неможливо уявити і сучасну політику.

Інтеграція суспільства в сучасному світі невіддільна від демократичного процесу. Засоби масової інформації виступають основним гарантом інформаційного забезпечення цього процесу, перш за все, за рахунок

максимально повного інформування громадян про всі найбільш значущі процеси і явища, що відбуваються в суспільстві, про позиції і дії влади, їхні зусилля, спрямовані на рішення хвилюючих громадян питань та проблем.

Багато питань міжнародної тематики, які висвітлюють ЗМІ, є об'єктом міждержавних правовідносин. Останнім часом в ООН і інших міжнародних організаціях активно обговорюють питання правового режиму кіберпростору та інформаційної безпеки. На діяльність засобів масової інформації в міжнародному масштабі поширюють свою дію всі загальні імперативні принципи міжнародного права, а також сформовано ряд спеціальних галузевих принципів. Поширювана інформація не повинна являти собою втручання у внутрішні справи суверенних держав, так само як і суперечити всім іншим основним принципам міжнародного права, які лежать в основі міжнародних відносин в будь-якій сфері. В світлі викладеного без істотних застережень можна погодитися з концепцією «вільного потоку інформації» на міжнародному рівні.

Незалежність засобів масової інформації не повинна заперечувати принципи міжнародної відповідальності держав за діяльність своїх національних засобів масової інформації на транскордонному рівні.

У резолюції Генеральної Асамблеї ООН 59 (I) від 14 грудня 1946 р зазначалося, що «свобода інформації, безумовно, вимагає від тих, хто користується її привілеями, бажання і вміння не зловживати ними» [52].

У Загальній декларації прав людини, прийнятої в 1948 р проголошені право і свобода кожної людини: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх вираження; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію будь-якими засобами, незалежно від державних кордонів». Однак вони не можуть бути абсолютними. У ст. 29 Загальної декларації визнається, що при здійсненні прав і свобод людина може зазнавати обмежень [22].

У міжнародному пакті про громадянські і політичні права Генеральною Асамблеєю ООН від 1966 р також є своя стаття про свободу інформації, але в ній з'являються нові елементи, більш детально, ніж у Загальній декларації прав людини, що пояснюють зміст свободи інформації. Впровадження нових

елементів було викликано подальшими взаємними звинуваченнями держав у тому, що вільно отримувати та поширювати інформацію своїм громадянам влада не дозволяє. У відповідь останні підняли перед опонентами питання про правомірність захисту своїх громадян від пропаганди війни, фашизму, насильства і т.п. Для визначення обмежень на свободу інформації стаття Міжнародного пакту була сформульована вже більш детально.

Третій документ – це Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод. Цей документ є основним законом для держав – членів Ради Європи. Стаття 10 («Свобода вираження поглядів») Європейської конвенції говорить: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку Органів державної влади і незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств» [22].

Декларація про засоби масової інформації в демократичному суспільстві була прийнята в 1994 р на IV Європейській конференції міністрів у області засобів масової комунікації. У документі було закріплено міжнародний принцип гласності в ЗМІ. Гласність в ЗМІ була названа важливою умовою для того, щоб допомогти компетентним національним властям оцінити вплив концентрації ЗМІ на ці цінності, а також, щоб надати індивідуумам можливість сформулювати свою думку про інформацію, що поставляється ЗМІ [22].

Сучасна нормативно-правова основа функціонування ЗМІ в Україні почала формуватися з 1990-х рр., що ознаменували демократичні реформи. Форми державно-правового регулювання ЗМІ в Україні в значній мірі обумовлені конкретно-історичною обстановкою в країні, традиціями, менталітетом, а також, як зазначають юристи, приналежністю до тієї чи іншої правової системи[34].

Досліджуючи поняття і значення ЗМІ в сучасній Україні, а також види діючих ЗМІ, ми прийшли до висновку, що національна система нормативно-правового регулювання діяльності ЗМІ у своїй основі за формальними ознаками адаптована до правових принципів, на базі яких будується організація і діяльність міжнародної правової системи ЗМІ.

Разом з тим, пам'ятаючи про традиційно значну роль держави в політичній системі українського суспільства, важливо правильно визначити стратегію державної політики щодо створення умов для подальшої побудови правової держави і формування громадянського суспільства. Можливість безперешкодно поширювати засобами масової інформації, в зручній для сприйняття формі, відомостей, що відображають реальні події і призначені для певного кола осіб, створює необхідні умови для демократичного розвитку будь-якої держави.

Однак, слід враховувати необхідність правового регулювання волі. Необхідність полягає в тому, щоб встановити правові форми реалізації цієї свободи і заборонити будь-які зловживання. Свобода масової інформації повинна реалізовуватися в певних законодавчих рамках, для того щоб виконати всі свої функції.

Необхідно, щоб право захищало свободу масової інформації від необґрунтованих, що перешкоджають реалізації основних функцій ЗМІ, обмежень і різного роду утисків. Все це досягається за допомогою закріплення в Конституції відповідних норм, а також вдосконалення відповідного Конституції законодавства.

Варто зазначити, що одним з джерел права в нашій країні є загальновизнані принципи і норми міжнародного права і міжнародні договори, угоди, укладені і ратифіковані Україною. Про це йдеться в статті Конституції, де норми міжнародного права визнаються складовими українського права [20].

При виникненні конфлікту між нормами міжнародного права і законами, прийнятими в Україні, діють норми міжнародного права.

В основі права ЗМІ, як і в основі інших галузей права, лежить Конституція України. Її правовий аналіз свідчить, що ця основа досить фундаментальна і головне полягає в тому, що Конституція передбачила надійні гарантії прав і свобод людини, що відносяться до ЗМІ.

Принципове значення для діяльності ЗМІ має визнання ідеологічної та політичної багатоманітності, а також положення про те, що кожному гарантована свобода слова і думки [9]. Кожен має право вільно збирати,

одержувати, зберігати і поширювати інформацію будь-яким законним способом. Свобода масової інформації гарантується, а цензура забороняється [20].

Одночасно Конституція встановила і певні обмеження свободи масової інформації. Заборонені пропаганда і агітація, збуджуючі соціальну, расову, національну чи релігійну ворожнечу, а також пропаганда соціального, національного, расового, релігійного або мовного [24].

Аналіз наведених положень Конституції дає підставу для висновку про те, що вони відповідають світовим стандартам, закріпленим нормами міжнародного права.

Україна, як і багато держав, також пішла по шляху видання спеціальних норм, що регулюють процес виробництва і поширення інформації. І хоча досвід законодавчого регламентування в цій сфері нашої країни поки не дуже великий, в Україні вже діє кілька сотень нормативних актів, які регламентують правовий режим інформації [34].

Деякі правознавці схиляються до того, що вже сьогодні можна говорити про формування нової галузі права – права ЗМІ. Принаймні, можна констатувати факт існування інституту правового регулювання ЗМІ. Правова основа діяльності ЗМІ в Україні на сьогоднішній день проілюстрована на рис. 1.4.

Дослідження правових основ регулювання діяльності засобів масової інформації можна почати з розгляду історії правового регулювання функціонування засобів масової інформації в нашій країні.

Вивчення нормативних правових актів про діяльність преси та інших засобів масової інформації в їх історичному розвитку сприяє уточненню сучасних уявлень про місце і роль засобів масової інформації в суспільстві, про межі та можливості державної участі в інформаційних процесах, а також закономірності і цикли розвитку відносин держави і засобів масової інформації.

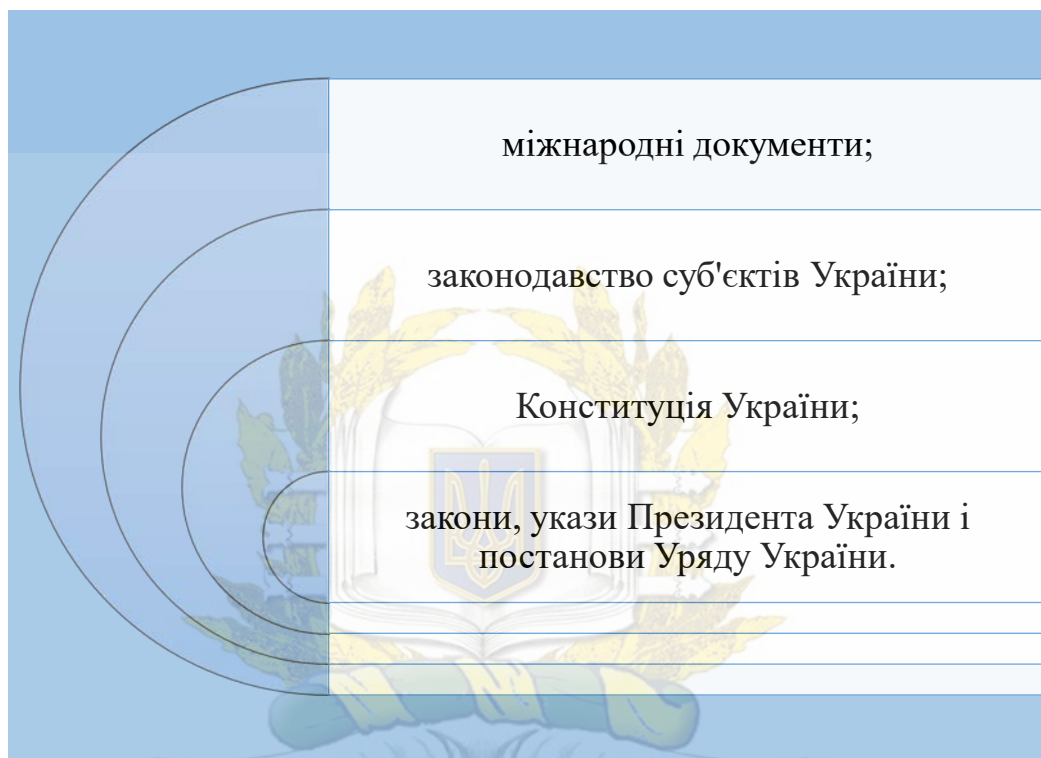

Рисунок 1.4 – Правова основа діяльності ЗМІ в Україні

Перша спроба законодавчого визначення поняття «свобода друку» була зроблена в першій статті Закону СРСР «Про пресу та інші засоби масової інформації» від 12 червня 1990 року. У ньому було зафіксовано, що «Друк і інші засоби масової інформації є вільними».

Всі недоліки цього закону були, в основному, подолані в українському Законі «Про засоби масової інформації» від 8 грудня 1992 року. За весь час існування цей закон зазнав 36 змін і поправок, що, в свою чергу, свідчить про роботу держави в області вдосконалення діяльності засобів масової інформації.

Значимість ролі інформації в сучасному суспільстві призводить до розширення міжнародно-правових основ регулювання даної сфери суспільних відносин. Розширюється і державне втручання в інформаційний обмін. В першу чергу, таке втручання відбувається в сфері суспільно значимої інформації, основними суб'єктами обміну якої є засоби масової інформації (ЗМІ). Створюються і удосконалюються різноманітні способи впливу на ЗМІ, розширюється необхідна нормативна база [58].

Після міжнародних нормативно-правових актів і Конституції України знаходяться закони, укази Президента і постанови Уряду України .

1) Закон України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23.09.1997 N 540/97-ВР. У ньому містяться базові положення про свободу інформації як діяльності з пошуку, отримання, виробництва та розповсюдження масової інформації; про можливість засновувати засоби масової інформації, володіти, користуватися і розпоряджатися ними, а також виготовляти, придбавати й експлуатувати технічні пристрої, призначені для виробництва і розповсюдження продукції засобів масової інформації [46].

Крім цього, розкриваються наступні положення:

- організація діяльності засобів масової інформації;
- поширення масової інформації;
- відносини засобів масової інформації з громадянами і організаціями;
- права і обов'язки журналіста;
- міждержавне співробітництво в галузі масової інформації;
- відповідальність за порушення законодавства про засоби масової інформації.

2) Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 р., № 539/97 (зі змінами та доповненнями). Цей Закон відповідно до Конституції України визначає порядок всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування засобами масової інформації і захисту їх від монопольного впливу органів тієї чи іншої гілки державної влади або органів місцевого самоврядування, є складовою частиною законодавства України про інформацію [46].

3) Закон України «Про телекомунікації», 2004, № 12 (зі змінами і доповненнями). Цей Закон встановлює правову основу діяльності у сфері телекомунікацій. Закон визначає повноваження держави щодо управління та регулювання зазначеної діяльності, а також права, обов'язки та засади

відповідальності фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у даній діяльності або користуються телекомунікаційними послугами [47].

4) Закон України «Про рекламу», 1996, № 39 (зі змінами і доповненнями). Цей Закон визначає засади рекламної діяльності в Україні, регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами [46].

Розглянемо організаційні основи діяльності ЗМІ в Україні. Міністерство культури та інформаційної політики є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури, державної мовної політики, популяризації України у світі, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України (у частині повноважень з управління цілісним майновим комплексом Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ») та інформаційної безпеки, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах кінематографії, відновлення та збереження національної пам'яті, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні, мистецтв, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

МКІП є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в інформаційній та видавничій сфері, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів) [31].

Визначальним для правового статусу ЗМІ є принцип свободи масової інформації, закріплений в міжнародно-правових документах і в Конституції України. При цьому свобода масової інформації, як і будь-яка інша свобода, обмежується в першу чергу державою в особі органів виконавчої влади.

Діяльність засобів масової інформації зазнала величезних змін після 1991 року. Нормативно-правова основа діяльності ЗМІ є базою для розвитку і функціонування засобів масової інформації. Реалізація прав громадян в сфері

масової інформації забезпечується системою відповідних гарантій, що забезпечують цю реалізацію. Найважливішою гарантією є сам комплексно-правовий режим нашої держави, що базується на гласності дій органів державної влади і місцевого самоврядування, об'єднань громадян, інших організацій.

Політичні гарантії пов'язані з подальшим проведенням демократичних перетворень, що сприяє найбільш повній реалізації права на отримання інформації. До організаційно-технічних гарантій відноситься, в першу чергу, система телекомунікацій країни, що дозволяє передавати значні обсяги інформації з великою швидкістю, фактично, в будь-яку частину країни, що забезпечує єдність її інформаційного простору. Юридичними гарантіями є конкретні правові норми, які захищають право громадян на отримання інформації.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕПАРТАМЕНТУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ВІННИЦЬКОЇ ОВА

2.1. Організаційно-правова характеристика та аналіз результатів діяльності Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОВА

Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОДА(з 24 лютого 2022 відповідно до Указу Президента України №68/2022 Вінницької військової адміністрації) є структурним підрозділом Вінницької військової адміністрації[48]. Згідно Положення Департамент підпорядкований голові обласної військової адміністрації, а також підзвітний і підконтрольний Держкомтелерадіо України, Міністерству інформаційної політики України. Департамент є правонаступником Управління у справах преси та інформації облдержадміністрації і Управління з питань внутрішньої політики та зв'язків з громадськістю облдержадміністрації. Департамент керується Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, розпорядженнями голови ОВА, наказами Держкомтелерадіо України, а також Положенням. Варто відзначити, що основною метою діяльності Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Вінницької ОВА є забезпечення виконання на території області повноважень, встановлених законодавством у інформаційній діяльності та сфері комунікацій з громадськістю [30](Додаток А).

У полі зору обласного структурного підрозділу – інформаційне забезпечення діяльності органів виконавчої влади, реалізація державної політики в інформаційній сфері, співпраця зі ЗМІ різних форм власності, реалізація в області програми книговидавання та книгорозповсюдження, забезпечення комунікативної політики між владою і громадою, проведення консультацій з

громадськістю з питань реалізації державної політики, співпраця з громадськими організаціями та політичними партіями.

Рисунок.2.1 – Організаційна структура Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОВА

Одними із найважливіших завдань діяльності Департаменту є формування позитивного іміджу Вінниччини в засобах масової інформації, висвітлення діяльності ОДА, інформаційне наповнення веб-сайту та підтримка свободи слова в регіоні (рис.2.2).

У рамках виконання цих завдань, протягом другого півріччя 2021 року було проведено близько 150 онлайн брифінгів за участю керівництва, понад 20 тематичних кампаній. Зокрема, активно висвітлювалися інформаційні месиджі щодо реалізації в Україні та області програми Президента України В.Зеленського «Велике будівництво», мала приватизація на Вінниччині, земельна реформа в дії, інформаційні посили щодо соціально-економічний розвиток області, туристична привабливість регіону, вивчення та збереження історичної спадщини краю, реформа медичної галузі, медицина та охорона здоров'я, соціальний захист малозахисних верств населення, надання населенню субсидій та стан їх

ЗАВДАННЯ ДЕПАРТАМЕНТУ:

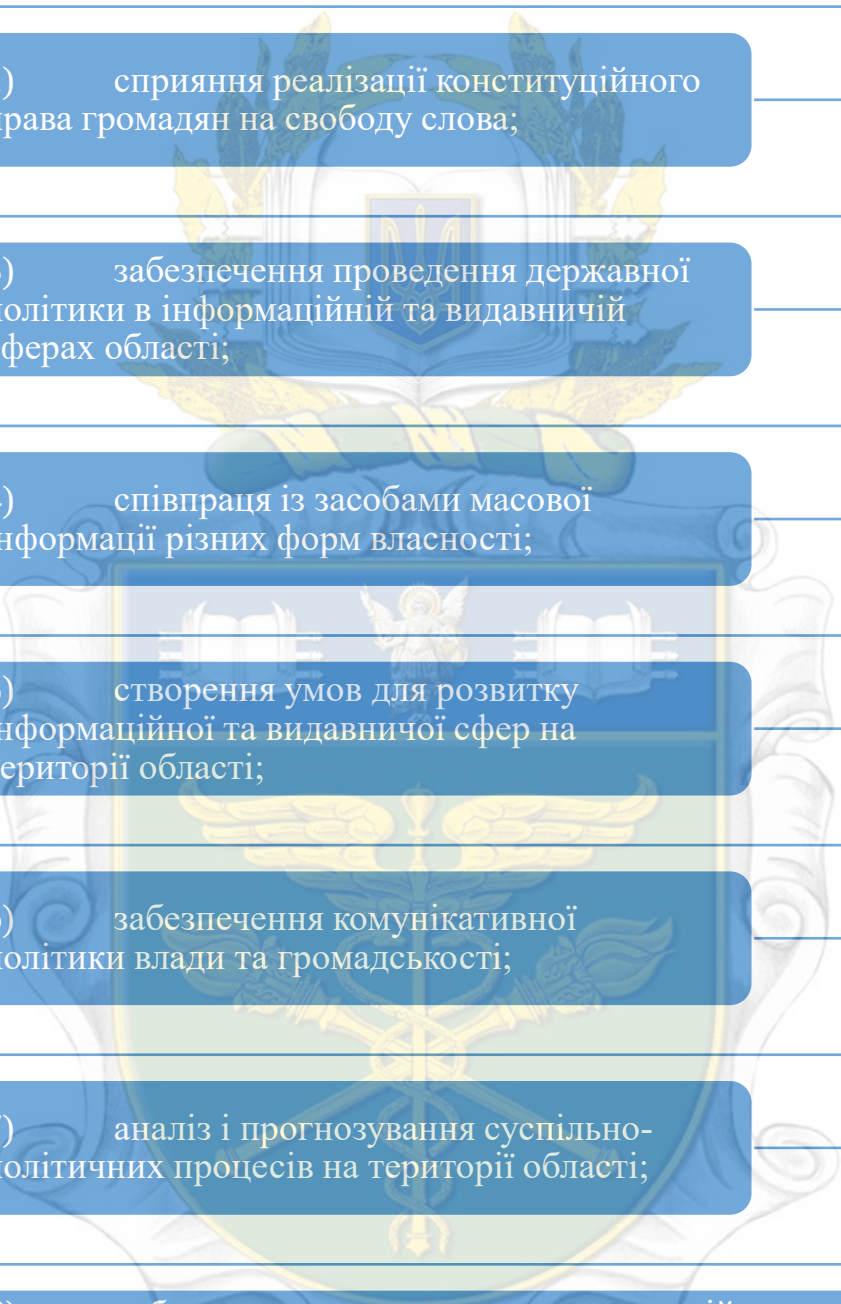
-
- 1) інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади;
 - 2) сприяння реалізації конституційного права громадян на свободу слова;
 - 3) забезпечення проведення державної політики в інформаційній та видавничій сферах області;
 - 4) співпраця із засобами масової інформації різних форм власності;
 - 5) створення умов для розвитку інформаційної та видавничої сфер на території області;
 - 6) забезпечення комунікативної політики влади та громадськості;
 - 7) аналіз і прогнозування суспільно-політичних процесів на території області;
 - 8) забезпечення проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики; сприяння місцевим органам виконавчої влади у забезпеченні взаємодії з політичними партіями та громадськими організаціями.

Рисунок.2.2 – Завдання Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОВА

перерахунку в області, підтримка молоді, стан та розвиток АПК області, інвестиційна привабливість та інвестиційні проекти, що реалізуються на території Вінниччини, робота житлово-комунальної галузі краю, соціальних захист та підтримка родин загиблих та учасників АТО та інші

Окрім того, близько 200 матеріалів про соціально-економічний розвиток Вінниччини оприлюднено у всеукраїнських Інтернет-виданнях: Інтерфакс, УНІАН, Укрінформ та в ефірі місцевих телеканалів

Створенню сучасного медіа-образу Вінниччини сприяє виготовлення та розповсюдження низки презентаційних інформаційних роликів. Відтак, протягом року виготовлено та розповсюджено низку соціальних роликів спрямованих на боротьбу із поширенням COVID-19 , ряд мотиваційних відеороликів «Любіть Україну українською». Підготовлено матеріали, виготовлено та розповсюджено документальні фільми про реформи, що здійснюються в області. Зокрема, реформу децентралізації, освіти, соціальні ролики з популяризації здорового способу життя,

Департамент інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю ОВА отримав диплом «Книги рекордів України» за встановлення рекорду в категорії «Видавництво» – найчисельніше, єдине в Україні, багатотомне видання історій сільських та міських громад однієї області.

За сприяння Департаменту знято вісім фільмів про наших земляків. На веб-сайті ОДА створено банер під назвою «Вінничани в історії», де розміщено фільми про Якова Гальчевського, Якова Гандзюка, Івана Богуна, Юхима Щирицю, Семена Ільницького, Олімпіаду Пашенко, Михайла Грушевського, Дмитра Марковича.

З-поміж пріоритетних напрямків роботи Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Вінницької ОВА є реалізація заходів, передбачених «Регіональною програмою сприяння розвитку інформаційного простору та громадянського суспільства у Вінницькій області на 2019-2021 роки», сприяння розвитку інформаційного простору та розширення участі Вінницької області в наповненні національного теле-, радіо- простору, розвиток книговидавничої галузі області, збереження національно-патріотичних традицій,

підтримка та співпраця з інститутами громадянського суспільства Вінниччини, вшанування сучасних традицій державотворення.

Протягом зазначеного періоду коштом обласного бюджету видано 18 творів місцевих та 9 творів серії «Моя Вінниччина».

Видані книги передані бібліотекам для поповнення бібліотечних фондів, для потреб обласної адміністрації, її структурних підрозділів, обласної Ради, інших установ та організацій з метою проведення конференцій, ділових зустрічей, відзначення загальнодержавних свят, ювілейних і пам'ятних дат та обслуговування делегацій, репрезентації області в Україні та за кордоном, вручення переможцям змагань, конкурсів та олімпіад, для використання в депутатській діяльності народними депутатами та депутатами місцевих рад.

За рахунок коштів обласного бюджету протягом другого півріччя 2021 року профінансовано редакційні групи «Реабілітовані історією», «Книга Пам'яті України», «Звід пам'яток історії та культури Вінницької області» та комунальна установа «Видавничий дім «Моя Вінниччина».

Розпорядженням Голови ОВА затверджено склад громадської ради при обласній державній адміністрації. До її складу ввійшли 35 представників інститутів громадянського суспільства Вінниччини. Керівників комітетів громадської ради включено до комісій, що діють при структурних підрозділах ОВА.

Важливим заходом в рамках співпраці влада-громадськість став Форум громадських ініціатив. У форматі «Майстерня майбутнього», 30 вересня 2021 року, відбувся IV-й Форум громадських ініціатив «Я змінюю», що об'єднав понад 150 учасників – представників ІГС області і територіальних громад.

За результатами Форуму сформовано резолюцію щодо налагодження комунікацій ІГС із територіальними громадами, яку надіслано до КМУ для розгляду в якості законодавчої ініціативи.

З червня 2021 року по липень 2022 року відбулось 2 засідання обласної комісії з реабілітації, на яких розглянуто понад 400 заяв про визнання осіб реабілітованими чи потерпілими від репресій.

Обґрунтовані пропозиції стосовно кожної зі справ передаються до Національної комісії з реабілітації для подальшого їх вирішення по суті

До речі, це далеко не повний перелік зон відповідальності структурного підрозділу, діяльність якого розглядається. Зазначений фрагмент відображає діяльність органу державної влади в напрямку реалізації державної політики в інформаційній сфері, співпаці із засобами масової інформації і інститутами громадянського суспільства, а також формування медіаобразу регіону.

2.2. Особливості функціонування Департаменту інформаційної діяльності та комунікації з громадськістю Вінницької ОВА в умовах воєнного стану

Під час воєнного стану Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації є структурним підрозділом військової адміністрації, підпорядкований голові військової адміністрації, а також підзвітний і підконтрольний Держкомтелерадіо України, Міністерству інформаційної політики України.

У зв'язку з військового вторгненням росії в Україну з лютого 2022 року інформаційні кампанії, месиджі та посили суттєво змінилися. З перших днів вторгнення рф в Україну активізувалося інформування населення через Facebook сторінку обласної військової адміністрації. Одразу було створено Telegram канал та Instagram сторінку ОВА. Згодом був відкритий канал у Vider.

На цих ресурсах постійно оприлюднюється інформація з офіційних джерел. Щодня оприлюднюється звернення Президента України В. Зеленського, орієнтовні втрати противника, хвилина мовчання за загиблими у російсько-українській війні, оголошення про повітряні тривоги у Вінницькій області, інформація про ВПО в області тощо.

Також висвітлюються матеріали щодо оперативної обстановки на фронті, всеукраїнських та регіональних заходів, зустрічей керівництва області з родинami Захисників і Захисниць, внутрішньо переміщеними особами,

представниками міжнародних організацій та фондів, громадських організацій; роботи закладів охорони здоров'я області та соціальних закладів, фінансування пенсійних та інших соціальних виплат, протидії торгівлі людьми, цифровізації державних та адміністративних послуг, систематичне інформування населення про дії у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, правила поведінки з вибухонебезпечними предметами, підтримка та висвітлення благодійних акцій Нацбанку України зі збору коштів на ЗСУ, зокрема, «Смілива гривня», профілактика сезонних харчових отруєнь.

Постійно готуються матеріали про реалізацію проєктів на Вінниччині та розміщуються на офіційних ресурсах ОВА, РВА та територіальних громад. А також в друкованих, електронних ЗМІ та на Інтернет ресурсах.

Відповідно до рекомендацій МОЗ України продовжується висвітлення спільного проєкту МОЗ та USAID «Підтримка реформ охорони здоров'я». У зв'язку з погіршенням ситуації на захворюваність на COVID-19 активізувалась роз'яснювальна робота щодо необхідності здійснення ревакцинації населення, яке є в групі ризику.

Відповідно до Доручення Прем'єр-міністра України продовжується висвітлення інформації щодо правил поведінки населення під час надзвичайних ситуацій, про дії в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру: як скласти «Екстрену валізу», як діяти в разі ураження хімічною зброєю різного типу, як надати пораненому першу медичну допомогу тощо.

В області протягом зазначеного періоду також реалізовувалась кампанія з розміщення на рекламних площинах (борди, сітілайти тощо) інформаційних повідомлень з нагоди державних свят, звернень Міністерства оборони України про вступ в лави ЗСУ та Героїв України, наданих інформаційних повідомлень МОЗ України щодо важливості вакцинації від COVID 19 тощо.

Таким чином протягом I-го півріччя 2022 року на офіційному сайті ОВА та на офіційних ресурсах у соцмережах ОВА щодня оприлюднюється близько 20-30 інформацій. Незважаючи на військовий час оприлюднюється у двічі більше важливих для громадян інформацій ніж за вказаний період минулого року.

Через військову агресію з боку росії фінансування за кошти обласного бюджету книговидання та проєктів громадських організацій припинено.

Саме через це, видання книг місцевих авторів у поточному році за рахунок коштів обласного бюджету не здійснюється. Але слід зазначити, що усі книги видані 2021 року, протягом першого півріччя 2022 року передавалися для поповнення бібліотечних фондів громад, навчальних закладів області, військовим частинам, які дислокуються на Вінниччині. У співпраці з волонтерами книги відправлено для потреб вимушених переселенців, які тимчасово проживають в Латвії, Естонії, Польщі та США.

Наразі активно здійснюється збір та підготовка матеріалів до видання наступного тому обласної книги «Реабілітовані історією», «Звіт пам'яток історії та культури Вінницької області. Вінницький район» та підготовлено до друку книгу «Захисники незалежної України – герої АТО\ООС. Вінницька область» (книга перша), а також видано літературно-мистецький журнал «Вінницький край».

Не дивлячись на складну фінансову ситуацію «Видавничий дім «Моя Вінниччина» видав спецвипуск «Україна у вогні» літературно-мистецького журналу «Вінницький край». Всі матеріали спецвипуску присвячені військовим, які боронять сьогодні нашу державу, волонтерам та подіям цієї страшної війни. Редакція також вже підготувала до друку 10 книг серії «Моя Вінниччина».

З метою популяризації вітчизняної книжкової продукції Департаментом інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА спільно з обласною організацією Національної спілки письменників України вже проведено 16 презентацій книг місцевих авторів та серії «Моя Вінниччина» за участю письменників, громадськості та представників засобів масової інформації.

Ще одним важливим напрямком роботи Департаменту є комунікаційна складова. Зокрема робота з громадськими організаціями області, проведення консультацій з громадськістю, інформування населення про реалізацію державної та регіональної політики, соціально-економічний розвиток держави та регіону тощо.

Відповідно до цього, протягом I-го півріччя 2022 року на офіційному вебсайті ОВА проведено 9 консультацій з громадськістю.

Забезпечено проведення публічних консультацій з громадськістю щодо проєктів нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади та обласної військової адміністрації.

Департамент у межах компетенції здійснює організаційну підтримку та інформаційний супровід діяльності громадської ради при ОВА. Інформація про діяльність громадської ради систематично розміщується на офіційному вебсайті ОВА у розділі «Громадянське суспільство», рубриці «Громадська рада».

За вказаний період з Громадською радою було проведено близько 40 онлайн зустріч. На них обговорювалися важливі питання життєдіяльності області в період воєнного стану та залучення громадських організацій до волонтерства.

Підсумовуючи викладене, зауважу, що ситуація в державі, пов'язана із війною, не тільки скорегувала роботу державних структур, зокрема Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОВА, а й неабияк акцентувала увагу на важливості оперативної та ефективної комунікації влади із громадськістю. Серед першочергових завдань якої - безпека наших громадян.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Аналіз закордонного досвіду державної підтримки ЗМІ

Наявність державної підтримки ЗМІ, незалежно від їх виду, пов'язана з усвідомленням державою того факту, що масово-інформаційний бізнес – це не просто підприємництво, а діяльність, яка сприяє інформуванню та соціально-культурному розвитку суспільства. Система підтримки ЗМІ існує в більшості європейських країн.

Необхідність державної підтримки періодики була схвалена Радою Європи ще в 70-х роках XX століття [26].

В наші дні Комісія Євросоюзу наполягає в збереженні плюралізму без втручання у внутрішні справи редакцій. Однак події останнього часу змушують небезпідставно сумніватися у невтручанні Європарламенту та Єврокомісії в діяльність ЗМІ. Зокрема, 23 листопада 2016 року Європарламент прийняв резолюцію «Стратегічні комунікації ЄС як протидія пропаганді третіх сторін».

Наслідки світової фінансової кризи і бурхливий розвиток Інтернету для багатьох друкованих видань в країнах Західної Європи і США стали причинами зниження продажів і призвели до зменшення тиражів, скорочення передплати і, навіть, закриття деяких видань. Багато видань перейшли повністю в онлайнформат. Однак уряди різних країн в тій чи іншій мірі вживають заходів щодо підтримки паперових видань, щорічно направляючи великі кошти в сектор періодики. Серед іншого, використовуються прямі фінансові інвестиції, організовуються гранти і цільові програми для невеликих, або тих, що знаходяться на межі банкрутства, газет. З непрямих заходів поширене введення окремих, або в комплексі, видів пільг: податкових, митних, поштово-телеграфних і ін.

Зупинимося докладніше на системі державної підтримки ЗМІ в деяких європейських країнах. В даний час в зарубіжних країнах діють різні

організаційно-правові механізми державної підтримки засобів масової інформації. Розглянемо сучасні форми організаційної підтримки ЗМІ з боку регулюючих органів в деяких країнах.

У Великобританії державним медіарегулятором в сфері комунікацій є Управління з комунікацій (Ofcom) – державне відомство, створене в 2001 р Ofcom регулює діяльність телекомунікаційних компаній, а також займається спостереженням за дотриманням Мовного кодексу, приймає скарги від телеглядачів, виносить попередження в разі порушення норм кодексу і законодавства, може застосувати до правопорушників санкції, в т.ч. відкликати ліцензію. Його діяльність спрямована на забезпечення інтересів різних категорій громадян як споживачів теле- і радіомовної продукції, оптимального використання національного електромагнітного спектра мовлення. Найважливішим засобом організаційної підтримки телебачення і радіомовлення відповідно до «Закону про комунікації» є забезпечення доступності теле- і радіомовлення на всій території Сполученого Королівства шляхом розширення різноманіття служб, які здійснюють електронні комунікації; сприяння зростанню кількості провайдерів в сфері телевізійних і радіо комунікацій, поліпшення змісту і підвищення якості їхнього мовлення[58].

Одним з напрямків діяльності Ofcom є сприяння здійсненню цілей публічного сповіщення, тому що саме воно забезпечує необхідний рівень інформування населення з найбільш актуальних проблемам внутрішньої і зовнішньої політики, економіки, соціальної сфери.

Для реалізації цього напрямку вищезгаданий закон передбачає технічні, організаційні, консультативні, інформаційні та фінансові заходи державної підтримки. Крім того, для реалізації цілей теле- і радіомовлення, інформаційного обміну, розвитку комп'ютерних мереж загального користування юридичним особам Ofcom надає інформаційну, методичну, організаційну та консультативну підтримку в сфері використання радіочастотного спектру.

Державна підтримка засобів масової інформації в Великобританії поширюється і на систему навчання і підвищення кваліфікації працівників теле-

і радіомовлення. Ofcom надає безпосереднє сприяння в організації підготовки, навчання і підвищення кваліфікації посадових осіб та технічного персоналу.

Для консультативного сприяння електронним ЗМІ з 2003 р в окремих регіонах країни організовані консультативні комітети, які взаємодіють безпосередньо з Державним секретарем.

Інформаційна підтримка державою ЗМІ забезпечується наданням їм Департаментом ЗМІ, культури і спорту, Ofcom, Управлінням по податках і зборах та іншими державними органами нормативно-правових, методичних та інших матеріалів, необхідних в їх роботі.

Особливий інтерес для нас представляють заходи державної підтримки регіональних ЗМІ. Так, урядом Великобританії особлива увага приділяється питанням розвитку і вдосконалення місцевого телебачення і радіо. Зокрема, поставлено завдання створення життєздатної системи місцевого телебачення, що охоплює всі основні регіони країни. Вона повинна бути спрямована на забезпечення робочих місць для населення цих регіонів і створення можливостей для освітлення місцевими організаціями мовлення компаніями тим, що цікавлять місцеве населення і враховують місцеві потреби.

Регулювання місцевого телемовлення відноситься до компетенції Ofcom.

Управління здійснює ліцензування відповідних компаній по їх заявкам. Інститут ліцензування використовується для здійснення організаційно-технічної та фінансової підтримки підприємств місцевого мовлення. З цією метою було введено новий вид ліцензії - «Багатофункціональний оператор». На її власника покладається відповідальність за створення і підтримання на належному рівні необхідної технічної інфраструктури у відповідному регіоні. В цілях стимулювання компаній до здійснення такої діяльності держава надає їм певну фінансову підтримку. Так, Ofcom визначає пріоритетні регіони, де потрібен розвиток місцевого телемовлення, і пропонує зацікавленим компаніям відповідні ліцензії на умовах виділення їм певного обсягу фінансування на будівництво та технічне оснащення телевізійних комплексів і розвиток інфраструктури. Крім того, з метою підтримки місцевого телебачення, Ofcom виділяє органам місцевого телемовлення певний, зручний для них частотний спектр мовлення і

надає переважні позиції в електронних гідів з ТВ програм. У свою чергу компанії місцевого телебачення зобов'язуються здійснювати мовлення в публічних інтересах і формувати його зміст, ґрунтуючись на потребах місцевого населення. При цьому законодавчо забезпечується саморегулювання ЗМІ в Великобританії, де питання організації та функціонування преси не регламентуються спеціальними статутними нормами права. Держава не втручається в діяльність ЗМІ.

Втручання держави можливо тільки у випадках, коли професійна діяльність ЗМІ і працюючі в них журналісти зачіпають визначені законом питання публічного характеру, наприклад, питання режиму державної таємниці.

Англійські друковані ЗМІ не платять ПДВ (ставка становить 0%) (Додаток Б), знижені поштові збори для доставки передплатних видань. Субсидії англійської держави в друковану пресу на душу населення одні з найвищих у світі і дорівнюють 80,4 євро в рік [59] (додаток Б).

Цікавими видаються організаційно-правові механізми державної підтримки засобів масової інформації в Португалії. Державне сприяння ЗМІ здійснюється в цій країні відповідно до закону «Про режим державного стимулювання діяльності ЗМІ» № 23/2015 від 6 лютого 2015 р. Держава надає допомогу «фізичним або юридичним особам, які мають періодичні видання регіонального та місцевого рівня, що зареєстровані в регулюючих органів масової інформації Португалії та класифікуються як португальські відповідно до Конституції і Закону «Про засоби масової інформації» [18].

Закон поширюється переважно на періодичні друковані видання, цифрові ЗМІ та радіостанції, що працюють на регіональному та місцевому рівнях, які зазнають найбільших труднощів із знаходженням стабільних джерел фінансування. На допомогу з боку держави можуть розраховувати і оператори радіомовлення, які здійснюють мовлення, в тому числі і через інтернет, на локальному рівні. Закон спеціально обумовлює, що термін діяльності операторів повинен бути не менше двох років на момент подачі заявки. Об'єктом державної допомоги є і конкретні журналісти (з дійсним професійним посвідченням), та інші працівники ЗМІ.

Як і у Великобританії, в Португальській республіці держава сприяє в сфері професійної підготовки та зайнятості журналістів і медійників: сприяє працевлаштуванню журналістів і працівників вказаної сфери, організовує надання консультаційних послуг з питань започаткування власної справи в сфері масових комунікацій і подальшого ведення підприємницької діяльності. Крім того, державна підтримка поширюється і на процес підвищення кваліфікації, що сприяє придбання здібностей, навичок і знань для успішного пошуку роботи і працевлаштування.

Велика увага та підтримка в рамках діючих державних програм приділяється технологічній модернізації ЗМІ. Тут на державному рівні впроваджують сучасні технології, програми та додатки, сприяючи, тим самим, скороченню витрат на обладнання та оптимізацію процесу виробництва, а також просуванню мультимедійних платформ і переносу ЗМІ на цифрові носії.

Участь держави в проектах, які забезпечують підвищення доступу до засобів масової інформації, сучасним інформаційним і комунікаційним технологіям для людей з фізичними обмеженнями може доходити до 80% вартості проекту.

З метою розвитку стратегічних партнерств, держава сприяє їх створенню за допомогою угод та інших форм асоціації та співпраці з іншими, перш за все португаломовними, засобами масової інформації, як в Португалії, так і за кордоном.

Особливо хотілося б відзначити діяльність держави в реалізації за допомогою ЗМІ освітніх і пізнавальних проектів. Закон Австрії «Про підтримку друкованих ЗМІ» передбачає субсидіювання щоденних і щотижневих видань «з метою підтримки розмаїття в медіасередовищі країни». У 2015 році на підтримку друкованих ЗМІ в австрійському бюджеті було закладено 8,9 млн. євро [1] (додаток Б).

При цьому обумовлюються критерії для отримання державних субсидій: приналежність видання (не повинно належати територіальним органам державної влади або юридичним особам з участю територіальних органів державної влади), відсутність вузькогалузевої спрямованості, періодичність

(щоденне видання має видаватися не рідше ніж 240 разів на рік, а щотижневe – не рідше 41 разу на рік), ареал поширення (велика частина тиражу повинна поширюватися в Австрії та перебувати у вільному продажі), штат (повинен складатися з мінімум 6 штатних журналістів), кількість продаваних примірників (мінімум 10 тис. прим. одного номера на всій території Австрії або 6 тис. прим. одного номера в одній з федеральних земель країни), середньорічна ціна одного номера (не повинна бути істотно нижче середньорічних цін за один номер у видань схожого типу), продаж одного номера і його ціна. Видання районного значення не субсидуються.

У Німеччині в якості форми фінансової підтримки ЗМІ використовуються податкові послаблення для друкованої преси, регульовані федеральним «Законом про податок з обороту», в якому обумовлено, що для газет та інших періодичних видань розмір цього податку встановлено в розмірі 7% (замість 19% для всіх інших підприємств і фірм) [1] (додаток Б).

Це положення поширюється також на книговидавничу діяльність, включаючи ілюстровані книжки для дітей, фотоальбоми та видання про мистецтво, музичні ноти, поштові марки і каталоги, а також всі види картографічної продукції. Однак дана податкова пільга не застосовується щодо видань рекламного характеру, а також книг і брошур, які підпадають під обмеження закону про захист молоді. В той же час інтернет-версії друкованих ЗМІ, їх онлайн-версії для мобільних пристроїв, що розповсюджуються за передплатою, а також самостійні інформаційні інтернет-портали обкладається повним податком. У Німеччині для видавництва встановлена пільгова ставка ПДВ в 7% (проти повної, рівній 19%) (Додаток Б).

У Данії, відповідно до положень закону «Про надання підтримки ЗМІ», підтримка мас-медіа може виділятися, як на фінансування поточної редакційної діяльності, так і на створення і розвиток видання, а також фінансування ЗМІ, що опинилися на межі банкрутства. При подачі заяви на отримання державної допомоги ЗМІ зобов'язані відповідати ряду критеріїв: зберігати фінансову незалежність, мати власну редакційну колегію, бути орієнтованими на широке коло читачів, публікувати переважно власні матеріали, зачіпаючи в них питання,

пов'язані з політичною, суспільною і культурною сферами життя, проводити власні журналістські розслідування і видаватися не менше 10 разів на рік. Друковані та Інтернет-видання також мають право на отримання державної допомоги на запуск і розвиток (розширення) своєї діяльності («інноваційний пул»).

В середньому період надання такої підтримки становить 3 роки, при цьому редакція може направити звернення в Управління по ЗМІ з проханням збільшити цей термін. Щорічний обсяг «Інноваційного пулу» становить 20 млн. датських крон (3 млн. дол. США).

В Іспанії в даний час на загальнодержавному рівні не застосовується підтримка ЗМІ у вигляді прямої фінансової допомоги [29]. Особливо хотілося б підкреслити, що в Іспанії, як і в Португалії, основна фінансова підтримка ЗМІ виявляється в регіонах (т.зв. автономних спільнотах), в т.ч. і у вигляді прямого фінансування. За наявними у пресі даними, в Андалусії за різними статтями витрат в період 2015-2019 рр. з регіонального бюджету на потреби ЗМІ було виділено близько 1 млрд. євро (близько 200 млн. в рік). У бюджеті Каталонії в 2019 р. на фінансування ЗМІ спрямовано 341 млн. євро і т.д. [29]. Показовими є і критерії фінансування: використання в публікаціях відповідними ЗМІ регіональних мов (баскської, каталонської, галлійської і т.д.).

Одночасно автономними урядами заохочуються видання, націлені на просування туристичного продукту регіонів, присвячені спеціальним тематиками (наприклад культура, виноробство, гастрономія та ін.).

У Франції обсяг держпідтримки в грошовому вираженні є одним з найбільших в Європі - 61,5 євро на душу населення в рік. Важливим кроком для збереження існуючої системи продажів преси став дозвіл для кіосків виконувати функції з видачі замовлень онлайн магазинів, а також продавати тютюнову продукцію та сувеніри. Уряд країни і особисто президент Франції активно підтримують сегмент поширення друкованих ЗМІ шляхом проведення рекламних кампаній через Урядову службу інформації.

У 2009 році було прийнято постанову, що забезпечує доступ до безкоштовної передплати для молоді на будь-яке періодичне видання. Серед

інших заходів - звільнення від професійного податку та знижені ставки оподаткування на дохід від продажу преси (складають 2,1% проти повної ставки в 19,6%) [1].

Таким чином, серед організаційно-правових механізмів державної підтримки засобів масової інформації в європейських країнах можна виділити кілька основних напрямків:

- ✓ по-перше, це конституційне забезпечення свободи ЗМІ;
- ✓ по-друге, законодавче закріплення правового статусу ЗМІ;
- ✓ по-третє пряма фінансова допомога;
- ✓ четвертим напрямком є організаційна підтримка з боку регулюючих органів,
- ✓ п'ятим – технічне сприяння засобам масової інформації з боку регулюючих органів.

Крім того, в деяких країнах особливо підтримуються видання на національних мовах, приділяється увага освіті працівників масмедіа, розповсюдження друкованої продукції серед молоді.

3.2. Шляхи вдосконалення державного регулювання діяльності ЗМІ під час війни

Реалії жорстокої війни росії проти України, як ніколи показують, яку важливу місію мають засоби масової інформації у суспільстві. Адже своєчасне, достовірне та незаангажоване інформування громадян та світу про перебіг війни, відіграє важливу роль у супротиві ворогові. Саме завдяки журналістам світова спільнота щоденно отримує повну, правдиву та неупереджену інформацію про порушені права і свободи людини, воєнні злочини та інші звірства в Україні;

задокументовані докази про злочини проти людяності; прийняті надважливі рішення політиків світу щодо постачання Україні зброї та запровадження санкцій проти росії.

Під час війни журналістські стандарти нічим не відрізняються від стандартів часів миру, проте саме в умовах конфлікту, аби не завдати шкоди військовим і цивільним масмедіа мають дотримуватись законодавства (зокрема тих обмежень, які наша держава впровадила з 24 лютого 2022 року).

Тож варто визначити, де проходить межа між правом на інформацію та національною безпекою, чи обмежують свободу слова розроблені державою рекомендації і який в цьому плані напрацьований світовий досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питанням державного регулювання діяльності ЗМІ в умовах війни присвячено низку публікацій, як вітчизняних так, і зарубіжних науковців. Зокрема різним аспектам державного регулювання у своїх працях приділяли увагу Бала В., Бурмагін О., Виставкіна Д., Гнатюк С., Моргун А., Штурхецький С. Буроменський М., Білз Е., Бетц М., Шюпп К., Казанжи З. та інші. Під час проведення антитерористичної операції на сході України було створено ряд матеріалів, які містили поради та інструкції щодо журналістської діяльності в зоні бойових дій, зокрема: посібник ОБСЄ «Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації» [13], Посібник ГО Інститут масової інформації «Журналіст і (НЕ) безпека. Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах» [19], Редакційний статут Суспільного — «Редакційні засади інформаційного мовлення суспільного мовника», зокрема, Розділ 4 «Особливості застосування редакційних засад при висвітленні військових конфліктів, зокрема, пов'язаних із сепаратизмом на сході України і з військовою агресією росії» [50] та інші.

Ніколіна І.І. зазначає, що фундаментальні засади розбудови сучасних демократичних держав — верховенство права, демократія та належне врядування, які утвердилися в такій же хронологічній послідовності [65].

Право громадян отримувати своєчасну та достовірну інформацію визнане не лише низкою міжнародних актів, а й законодавством України. Проте у період особливого правового режиму(в Україні з 24 лютого це воєнний стан) можуть

встановлюватись певні обмеження цього права. Важливо розуміти, де проходить межа між правом на інформацію та національною безпекою.

Журналістка та авторка телеграм-каналу «Всрата журналістика» Юліана Скібіцька у своїй колонці для Суспільне Культура зазначила, що «24 лютого українські медіа зустрілися з тим, з чим досі не зустрічалися, – з великою війною. Війна, звісно, триває вісім років, але не в таких масштабах, зосередившись на територіях лише двох областей. Окрім того, в країні вперше запровадили воєнний стан, який передбачає й воєнну цензуру, в умовах якої ЗМІ також ніколи не працювали. Іспит, якого ніхто не хотів, журналісти склали непогано» [54].

Варто зазначити, що під час війни держава вимушена діяти в значно відмінних від мирного часу умовах. Такий особливий правовий режим діяльності державних органів називається воєнним станом, і його регулює відповідний закон[45] (рис.3.1).

Під час воєнного стану допускається тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень, наприклад, право проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, визначене у статті 39 Конституції [23].

Зокрема частково діє обмеження конституційного права людей вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб [23].

Проте такі обмеження застосовуються лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку і зовсім не скасовують основні положення чинного Закону України «Про доступ до публічної інформації» [38].

Стосовно ж роботи ЗМІ в період війни, то з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, прийнято низку змін у медіазаконодавстві, які спрямовані на регулювання роботи засобів масової інформації.

Рисунок 3.1 – Зміни медіозаконодавства з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну

Чи не основним нормативно-правовим актом, яким детально унормовано порядок взаємодії між представниками медіа та українськими силами оборони, є наказ Головнокомандувача ЗСУ, генерала Валерія Залужного №73 від 3 березня 2022 року [42] (рис.3.1).

Серед іншого даний документ містить перелік інформації, «розголошення якої може негативно вплинути на хід виконання завдань в умовах воєнного стану». Згідно нього, журналістам забороняється збирати та поширювати новини, «які мають на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії рф», військові операції, а також про «об'єкти, зображення та умовні позначки» [42] (рис.3.1).

Зокрема, ЗМІ категорично заборонено висвітлювати:

- найменування частин і підрозділів, а також їхнє розташування;
- кількість військових у частинах і підрозділах;
- кількість озброєння та техніки, їхній стан і місце зберігання;

Також не можна висвітлювати будь-яку інформацію про:

- операції, які проводять або планують;
- систему охорони й оборони військових частин;
- наявне озброєння та техніку (крім видимих або очевидно виражених);
- порядок залучення сил (військових) і засобів (озброєння);
- збір розвідувальних даних;
- переміщення та розгортання військ (найменування, кількість, маршрути);
- військові частини та їхню тактику, методи дій;
- унікальні операції та спосіб їх виконання;
- ефективність радіоелектронної боротьби противника;
- відкладені або скасовані операції;
- зниклий або збитий літак, корабель та операції з пошуку і порятунку;
- плани щодо безпеки наших військ (дезінформація, маскування, протидія);
- інформаційно-психологічні операції, які проводять або планують;
- пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії Росії проти України.

Наказом № 73 від 3 березня 2022 року, також встановлено порядок допуску представників засобів масової інформації на військові об'єкти у районі ведення бойових дій на період воєнного стану [42] (рис.3.1).

Зокрема, документом визначено алгоритм дій командувачів видів (сил), командирів військових частин і підрозділів Збройних Сил України під час роботи з представниками цивільних засобів масової інформації.

Також, визначено порядок акредитації журналістів національних та іноземних медіа, правила роботи представника засобу масової інформації у районі ведення бойових дій. (див додаток В,Г).

Світова практика свідчить про запровадження більш жорсткої процедури акредитації. Армія США, наприклад, запровадила подібні правила під час війни у Перській затоці 1990-1991 років, що певною мірою обмежувало роботу журналістів, але жоден з медійників тоді не загинув, на відміну від в'єтнамської війни. З іншого боку, повинен існувати розумний баланс між забезпеченням

потреб воєнної необхідності і дотриманням норм, які гарантують виконання засобами масової інформації їх функцій у демократичному суспільстві. Жорсткі умови акредитації представників преси з боку військового командування роблять важким висвітлення конфлікту саме з тих позицій, які обумовлені професійною культурою і совістю журналіста [13].

Аналізуючи роль медіа у висвітленні війни, вивчення потребує не тільки традиційні ЗМІ, але й онлайн-ресурси. Як не крути, а сьогодні соціальні мережі займають провідне місце в комунікації. Ці інформ-платформи користуються популярністю як серед школярів, так і високопосадовців. Неабияку роль їм відводять і у висвітленні війни. Так, за інформацією СБУ, більшість розвідувальної інформації російські окупаційні війська отримують саме з соцмереж українців [17].

Через онлайн-платформи як ФБ, Twitter, Instagram, Telegram, TikTok наші співвітчизники поширюють фото, відео з особистими трагедіями війни. З одного боку- це показує правду в реальному часі, життя як воно є, з іншого –шкодить українському суспільству. Так, наприклад питання руйнувань та пошкоджень інфраструктури міст України надає можливість рашистськими агресорам корегувати вогонь, знищувати вцілілі будівлі та засоби забезпечення тощо. Питання забезпечення населення водою та харчами може призвести до ударів ворога по шляхах підвезення і місцях зберігання продуктів, по вразливих точках інфраструктури.

Час від часу на своїй сторінці у ФБ заступниця Міністра оборони України Ганна Маляр закликає українців не бути корегувальниками вогню. «Ми справді вільна, демократична країна зі свободою слова. Наше суспільство вже звикло до відкритості і висвітлення в Інтернеті абсолютно всього. Але війна - це в тому числі обмеження на поширення певної інформації - заради вашої ж безпеки. Ви звикли до правдивої інформації, але під час війни не треба правдиво інформувати ворога - навпаки. Якщо ви не хочете допомагати ворогу знищувати наші міста і села, тоді: у соціальних мережах, у публічних виступах та коментарях для ЗМІ не називайте точні цілі і об'єкти враження» [8].

Тож, серед жорстких «інформаційних санкцій», введених під час воєнного стану, стало встановлення кримінальної відповідальності за ведення фото- і відеозйомки військових об'єктів. Так, 21 березня 2022 року Верховна Рада ухвалила в цілому законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) (№ 7189) [35] (рис.3.1).

Необхідність ухвалення цього рішення обумовлена тим, що попри тривале повномасштабне вторгнення російських агресорів та запровадження в Україні воєнного стану, деякі громадяни розміщують в мережі Інтернет інформацію про рух або розташування Збройних Сил України чи переміщення міжнародної військової допомоги, чим свідомо чи несвідомо допомагають ворогу.

Зазначимо, що й до початку повномасштабного рашистського вторгнення українське законодавство забороняло здійснення фото- та відео зйомки об'єктів Міністерства оборони та Збройних Сил України. Зокрема, заборонялося фіксувати місцезнаходження військової техніки, озброєння, майна та особового складу, рух колон військової техніки та переміщення особового складу, режимні військові об'єкти, дислокацію військ.

Після 24 лютого Управління зі зв'язків з громадськістю ЗСУ додатково повідомило про заборону вести зйомки як військової техніки, так і об'єктів інфраструктури. Крім того, було заборонено знімати дороги загального користування, блокпости та укріплення, розташування, зосередження чи переміщення військових частин (підрозділів) сил оборони. У цьому контексті водіям також було заборонено користуватися відеореєстраторами.

Не зважаючи на це, час від часу з'являлися особи, які продовжували поширювати таку інформацію, допомагаючи цим ворогу.

З ухваленням законопроекту № 7189, кожна особа має пам'ятати, що Кримінальний кодекс України доповнено новою статтею 114-2, яка передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років за поширення

інформації про направлення чи переміщення зброї, озброєння та боєприпасів територією України, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом ЗСУ чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Позбавлення волі на строк від 5 до 8 років передбачене за поширення інформації про переміщення, рух або розташування ЗСУ чи військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генштабом ЗСУ, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [35] (рис.3.1). І, нарешті, вищезазначені дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з метою надання такої інформації державі-агресору, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, каратимуться позбавленням волі на строк від 8 до 12 років.

Автори нової кримінальної статті охрестили її «статтею проти тік-токерів», маючи на увазі користувачів соціальних мереж, які безконтрольно публікують фото і відео переміщення військової техніки.

Попри це більшість засторог від військових спрямовані саме до журналістів. Як не крути, але пошук балансу між стандартами свободи слова та обороною країни , зокрема у воєнний час є довготривалим процесом. Так під час першої спроби відкритого діалогу зі спільнотою в кінці березня, заступниця Міністра оборони Ганна Маляр, звертаючись до масмедіа, зокрема зауважила, що «ті професійні стандарти, які вчать в університетах, частину з них доведеться сховати у валізу до перемоги, бо більшість речей зараз не те що не можна робити, а це навіть небезпечно для життя і здоров'я людей, узагалі небезпечно для держави» [7].

Серед зовсім «свіжих» змін в медіазаконодавстві - Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2022 року № 1205, якою внесено зміни до постанови Уряду від 27 вересня 2017 року № 733 «Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту». Зокрема, змінами було уточнено питання забезпечення готовності автоматизованих систем оповіщення шляхом

установлення на об'єктах операторів електронних комунікацій, провайдерів програмної послуги та телерадіокомпаній, які залучаються до оповіщення, спеціальних технічних засобів для передачі сигналів та інформації через програми теле- та радіомовлення. Цією ж постановою встановлено, що порядок дій оперативно-чергових (чергових, диспетчерських) служб центральних та місцевих органів виконавчої влади, а також центрів управління мережами операторів електронних комунікацій, провайдерів програмної послуги, телерадіоорганізацій, засобів масової інформації незалежно від форми власності, які долучаються до оповіщення та інформування населення, під час передачі сигналів оповіщення та інформування населення визначається законодавством, зокрема положеннями про системи оповіщення, планами у сфері цивільного захисту[33] (рис.3.1).

З огляду на поточну ситуацію в країні та нагальну необхідність посилення цивільного захисту населення, Національна рада закликає ліцензіатів, до яких надходили або будуть надходити відповідні звернення, враховувати відповідні зміни і надалі дотримуватися вимог законодавства у сфері цивільного захисту, а також налагодити співпрацю з відповідними підрозділами ДСНС і місцевими органами виконавчої влади (органами місцевого самоврядування), відповідальними за організацію оповіщення населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій.

Вивчаючи дане питання, медіааналітики виокремлюють три можливі наслідки діяльності ЗМІ під час воєнного стану:

- ЗМІ можуть сприяти прискоренню політичних рішень через одночасне висвітлення проблеми на багатьох ресурсах;
- ЗМІ можуть утруднювати досягнення політичних цілей через занадто емоційне висвітлення новин або розкриття військових операцій;
- діяльність ЗМІ може впливати на політичний порядок денний [62].

Питанням державного регулювання діяльності ЗМІ в Україні, зокрема унормуванню роботи журналістів в умовах воєнного стану приділено чимало уваги. Так, з початку повномасштабного вторгнення рф проведено низку

круглих столів за участі військових, масмедіа, експертів, де йшлося про пошук балансу між свободою у сфері медійного висвітлення та збереженням безпеки.

На основі проведених інтерв'ю, діалогів та опитувань Аспен Інститут Київ спільно з координатором проєктів ОБСЄ в Україні за експертної підтримки «Інтерньюз-Україна» напрацювали пакет рекомендацій. Їхня мета — покращити умови роботи журналістів під час воєнного стану в Україні та оптимізувати їх взаємодію з представниками влади та військовими [3].

Помічними в цьому плані є рекомендації Інституту масової інформації (ІМІ) щодо Правил для журналістів по поведінці з військовими [53].

Зокрема, там (див. додаток В) наголошується, що не варто робити записи і діставати мікрофон, не запитавши попередньо співрозмовника. А також не треба знімати обличчя бійців, їх позиції та озброєння. Розпитувати бійців краще про те, що відбувається на тому місці, де вони дислокуються. Ще кілька важливих порад ми можемо дослухатись з редакційних настанов БІ-БІ-СІ. Зокрема, для висвітлення війни застосовуються такі редакційні принципи: «Тон наших повідомлень має таке ж важливе значення, як і їх надійність. Ми повинні поважати людську гідність, не пом'якшуючи при цьому реалій війни. Має бути чітке редакційне обґрунтування для використання дуже виразних зображень війни або сцен жорстокості» [51].

Комісія з журналістської етики нагадує, «що журналісти повинні завжди забезпечувати баланс між суспільним інтересом щодо повної і точної інформації та потребою бути співчутливими. Завжди слід поважати недоторканність приватного життя і гідність мертвих. Варто також уникати необґрунтованого показу крупним планом облич і серйозних травм, або інших матеріалів, пов'язаних з насиллям» [15].

Підсумовуючи викладене в даному розділі, зазначу, що доступ до інформації лишається важливим під час війни. Водночас державне регулювання роботи ЗМІ в цей час є виправданим, оскільки ворогом активно ведуться кампанії дезінформації. Що до журналістських стандартів, то під час воєнного стану вони нічим не відрізняються від стандартів часів миру. Але, саме через війну, журналісти і редакції мають посилювати свою пильність до достовірності і

точності. ЗМІ повинні завжди забезпечувати баланс між суспільним інтересом щодо повної і точної інформації та потребою бути співчутливими. Зважаючи на ці ефекти, медіаекспертам потрібно напрацювати єдиний стандарт для висвітлення подій та історій під час воєнного стану у ЗМІ, а державний регулятор має ці принципи закріпити нормативно-правовим актом.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

З огляду на викладені вище положення стосовно державного регулювання діяльності ЗМІ в Україні, а також на сучасний стан адміністративно-правового забезпечення можемо зробити наступні висновки.

ЗМІ є обов'язковими суб'єктами інформаційних відносин, які виникають та існують як у сфері, врегульованій та контрольованій державою, так і у сфері суспільства.

Варто зауважити, що в нинішніх умовах державно-правове регулювання ЗМІ в Україні далеко не досконале та не ґрунтується на чітко вибудованій науковій концепції, а тому має ряд серйозних недоліків.

Перш за все, немає закону, що регулює діяльність електронних ЗМІ, не уточнений статус органів місцевого самоврядування як повноцінних учасників правовідносин із засобами масової інформації і не закріплений статус державних і муніципальних засобів масової інформації. В чинному законодавстві немає поняття соціально значущих засобів масової інформації. Крім того, рівень журналістики, в силу відсутності державної підтримки і відповідної освіти, залишає бажати кращого.

Нині ж слід відмовитися від організаційно бюрократичного розуміння інформаційного комплексу і вирішувати проблему його формування виходячи з діалектичного розуміння необхідності взаємопов'язаного регулювання всіх галузей інформації. Ця взаємопов'язаність повинна виражатися в законодавчій базі окремими складовими інформаційного комплексу. Усі прийняті закони повинні враховувати спільність кінцевих цілей функціонування окремих його галузей і секторів.

Аналіз правового регулювання взаємовідносин державної влади і ЗМІ в Україні демонструє неузгодженість цього процесу. Спроби забезпечити демократичний підхід до свободи преси в Україні не мають переконливого успіху, оскільки не супроводжуються справжньою громадською участю в

обговоренні загальних соціальних норм, а також правил державного регулювання та саморегулювання ЗМІ.

Недостатньо активна політика держави по відношенню до цього сегменту ЗМІ, сприяє витісненню регіональної преси глобальними, національними і місцевими розважальними медіапроектами.

Нині електронні ЗМІ також мають ряд проблем, на які слід звернути увагу і які слід усунути.

На рівні суб'єкта необхідно створити такі умови, щоб видання не сприймали нестійким елементом суспільної системи: необхідно системно переконувати державу і суспільство в здатності журналістської корпорації самостійно регулювати свою діяльність і демонструвати це вміння.

З огляду на процеси становлення публічносервісної концепції держави є підстави вважати, що адміністративно-правове забезпечення діяльності ЗМІ повинно бути спрямовано на створення таких умов і форм їх діяльності, що повною мірою забезпечувало б обслуговування та задоволення правомірних інформаційних потреб та інтересів приватних осіб і суспільства. До основних напрямків реалізації адміністративно-правового забезпечення діяльності ЗМІ (взагалі суб'єктів інформаційних відносин) згідно із публічно-сервісним підходом, слід віднести: визначення правового статусу суб'єктів інформаційних відносин; встановлення чітких випадків, коли можливе обмеження їх статусу або здійснення інформаційної діяльності; встановлення системи гарантій забезпечення правомірної інформаційної діяльності, у тому числі встановлення адміністративної відповідальності за порушення у сфері інформаційної діяльності; завершення процесу формування галузі інформаційного права шляхом розроблення та прийняття Інформаційного кодексу України.

В свою чергу зусилля редакційних колективів, які б виробляли і виконували принципи і норми корпоративної поведінки, повинні вивчатися і широко трансливатися. Для активізації процесів саморегулювання преси необхідно систематично підвищувати її відкритість, що стає можливим при постійному і цілеспрямованому залученні в її діяльність як локальної, так і глобальної аудиторії, яка, в силу зростаючої інтерактивності формулює вимоги до

медіаконтенту. Істотний внесок в розвиток процесів регулювання може стимулювати внутрішній самоконтроль або саморефлексію як співробітників редакцій, так і аудиторії.

Вирішенню цього завдання сприяють різні методики редакційного менеджменту, які описують не тільки особливості організації праці, а й різні парадигми раціональності людей, включених в сферу діяльності цього соціального інституту. Важливим напрямком повинно стати залучення інвестицій для створення науково-дослідних і дитячих видань на території суб'єкта. Це не менш важливо, ніж залучення інвестицій в інші сфери суспільно-економічного розвитку.

Особливо очевидна значимість засобів масової інформації проявляється в сучасній воєнній реальності. Водночас державне регулювання роботи ЗМІ в цей час є виправданим, оскільки ворогом активно ведуться кампанії дезінформації. Зважаючи на ці ефекти, медіаекспертам потрібно напрацювати єдиний стандарт для висвітлення подій та історій під час воєнного стану у ЗМІ, а державний регулятор має ці принципи закріпити нормативно-правовим актом.

У контексті наведеного варто відзначити, що подальші наукові пошуки слід спрямувати на дослідження питань суб'єктного складу інформаційних відносин, структури та змісту їх правового статусу, вдосконалення механізму гарантування інформаційної діяльності. Саме такий підхід до адміністративно-правового забезпечення діяльності ЗМІ стане умовою розвитку суспільства та особи, умовою, яка здатна забезпечити становлення та розвиток в Україні сучасного інформаційного суспільства.

Тож з метою забезпечення стратегічної стабільності Україні необхідно рухатися по шляху захисту суверенітету в інформаційному просторі, участі у формуванні системи інформаційної безпеки, забезпечуватиме протидію використанню інформаційних технологій у військових цілях, а також розвитку національної системи управління сегментом Інтернет.